

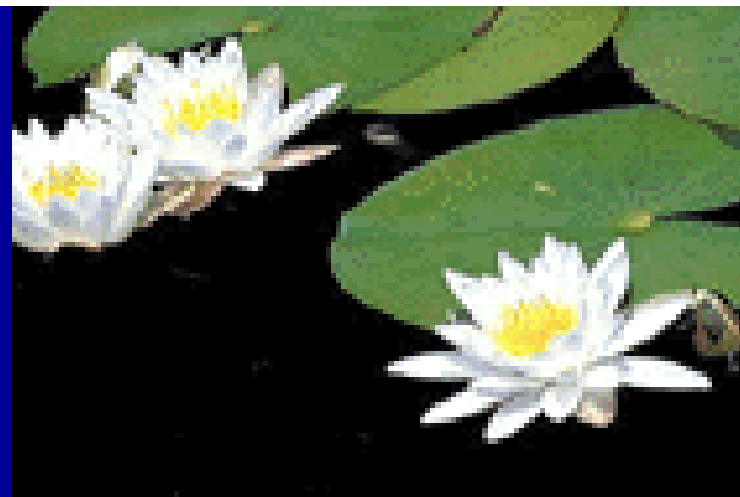
SAVREMENE METODE U PRIPREMI VODE ZA PIĆE

WW2009

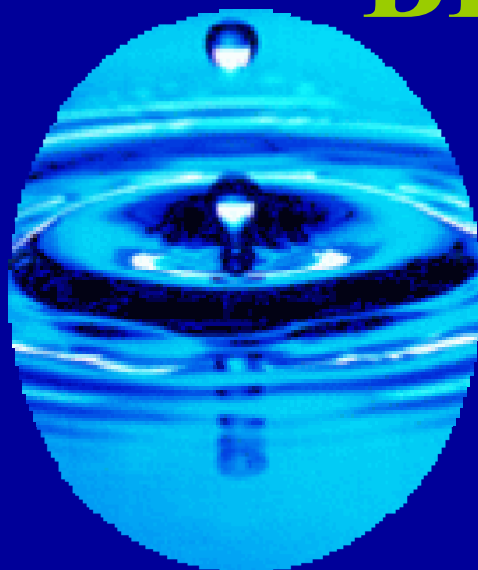

STANDARDI
VODE ZA PIĆE

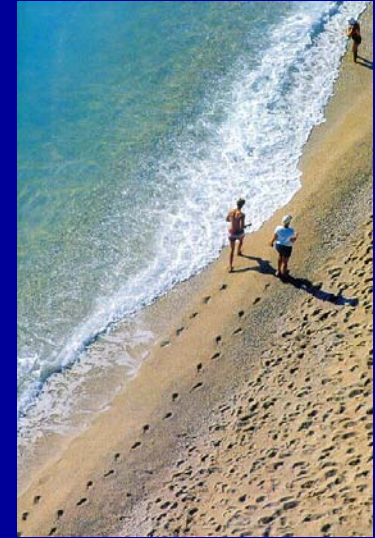

BIOLOŠKI ASPEKTI
VODE ZA PIĆE

BIOLOŠKO ISPITIVANJE KVALITETA VODA

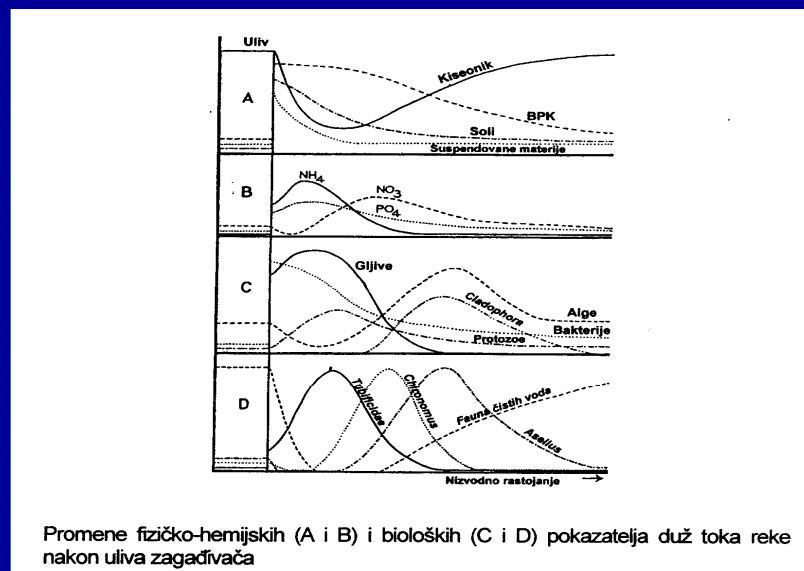
Slavka Gajin, Svetlana Ugarčina Perović

Zaštita voda smatra se osnovom u politici integralne zaštite resursa, jer je voda jedan od elementarnih uslova života.

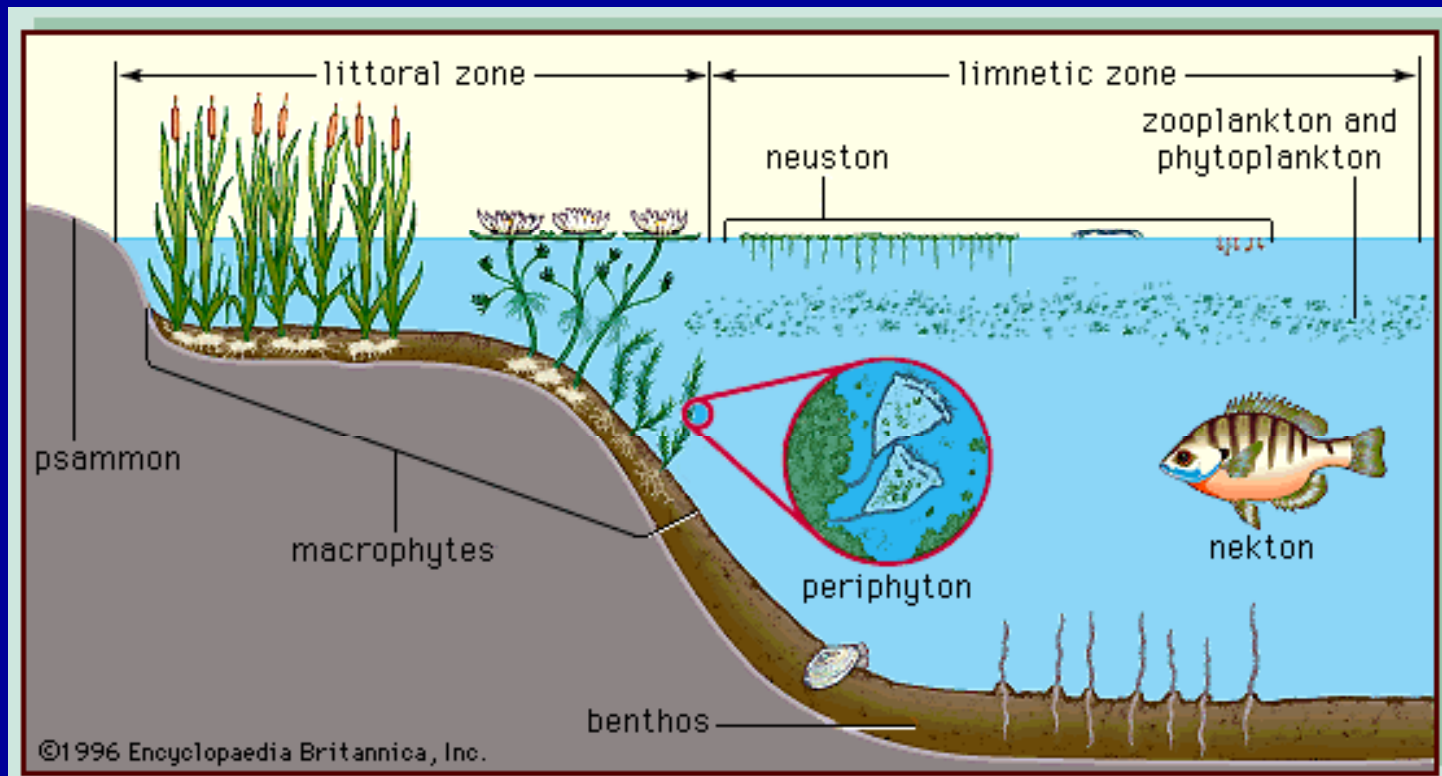
Bez dovoljne količine vode odgovarajućeg kvaliteta nije moguć uravnotežen i održiv razvoj brojnih socioekonomskih aktivnosti.

Akvatični ekosistemi odlikuju se prisustvom organskih i mineralnih materija koje u njih dospevaju prirodnim putem (prirodna eutrofizacija) ili u rezultatu antropogenog delovanja (veštačka eutrofizacija - zagađenje - saprobnost).

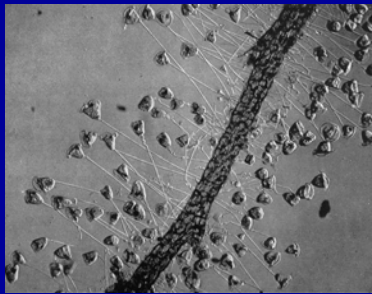

a na te promene kvaliteta vode reaguju organizmi koji žive u njima

Samo postojanje (prisustvo) biljnih i životinjskih vrsta, kao i sastav i struktura njihovih zajednica jasno ukazuju na stupanj trofije (trofičnost), odnosno fazu razvitka akvatičnog ekosistema, ili pak na stepen njegove degradacije (zagađenosti - saprobnosti).

□ Polazeći od činjenice da živi organizmi u akvatičnom ekosistemu odražavaju uslove sredine, poznavanje bioindikatora (uz određivanje njihovog kvantitativnog i kvalitativnog sastava) omogućava nam da odredimo kvalitet vode.

□ Vrednosti pojedinih grupa organizama i njihovih pojedinačnih vrsta kao bioindikatora su u zavisnosti od njihovog načina života.

(Postoji niz prelaza u vrednovanju bioindikatorskih vrsta, zavisno od tipa akvatičnog ekosistema).

❑ Biološke metode za određivanje kvaliteta vode uključuju:

❑ prikupljanje,

❑ prebrojavanje i

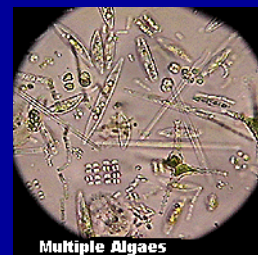
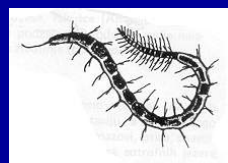
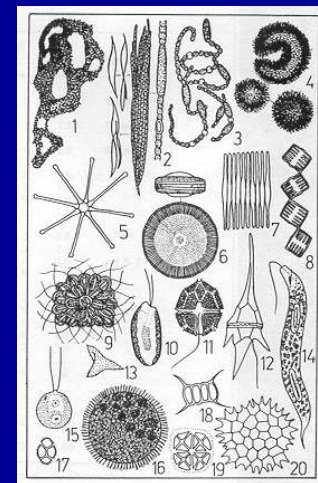

❑ identifikaciju akvatičnih organizama;

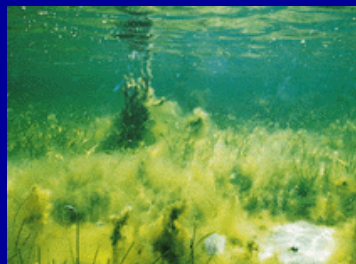
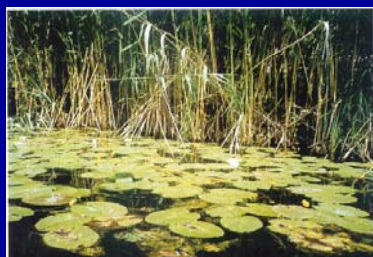
❑ određivanje biomase;

❑ određivanje metaboličke aktivnosti;

❑ određivanje toksičnosti;

❑ određivanje biokoncentracije i bioakumulacije polutanata.

Dobijeni podaci mogu poslužiti sledećim ciljevima:

Za određivanje stanja vode i bioloških efekata zagađenja voda;

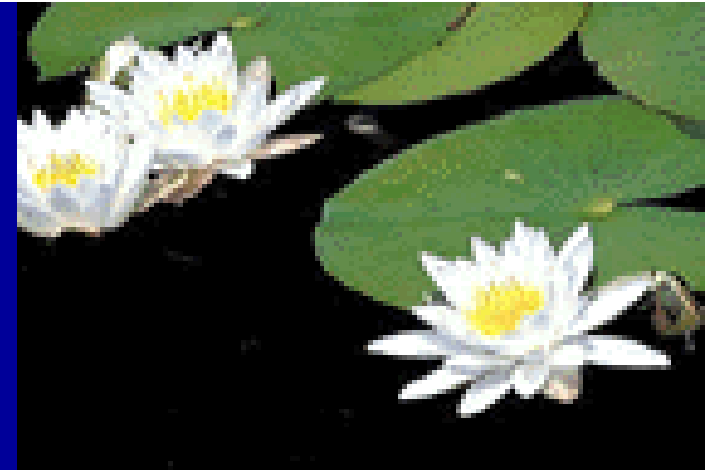
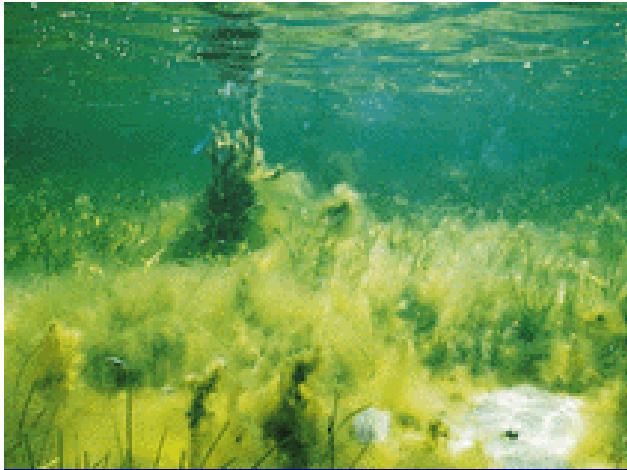
Kao pokazatelji kratko- i dugotrajnih promena kvaliteta vode nastalih u rezultatu prirodne eutrofizacije i/ili antropogenim delovanjem;

Za određivanje procesa autopurifikacije vode;

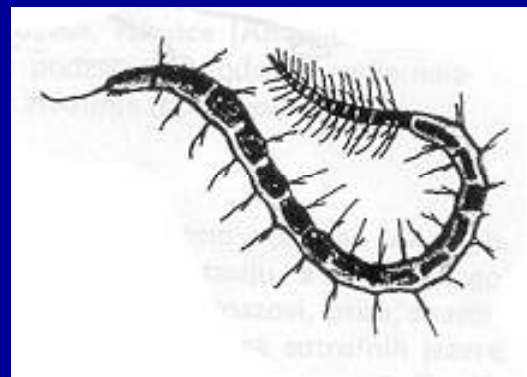
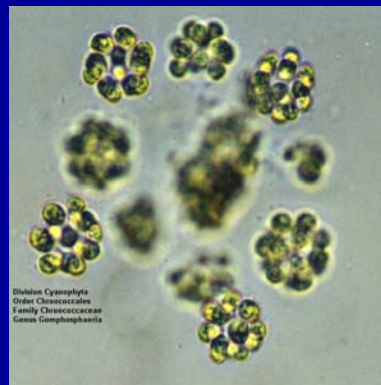
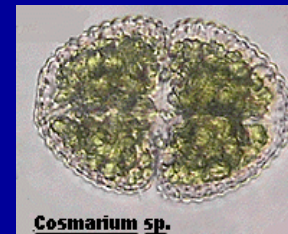
Za objašnjenja uzorka boje, zamućenja, mirisa, ukusa ili prisustva različitih čestica u vodi;

Kao pomoć u interpretaciji hemijskih analiza (npr. deficit kiseonika ili supersaturacija vode);

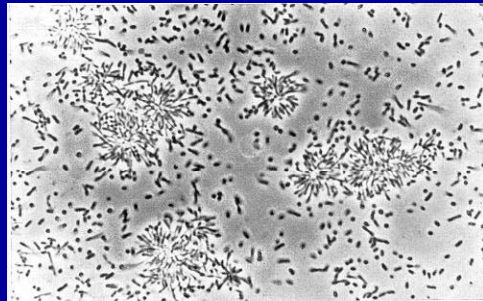
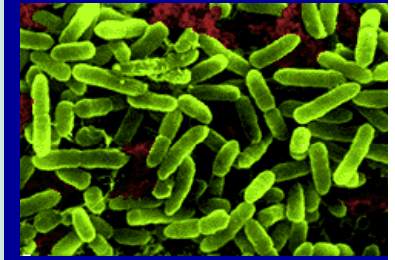
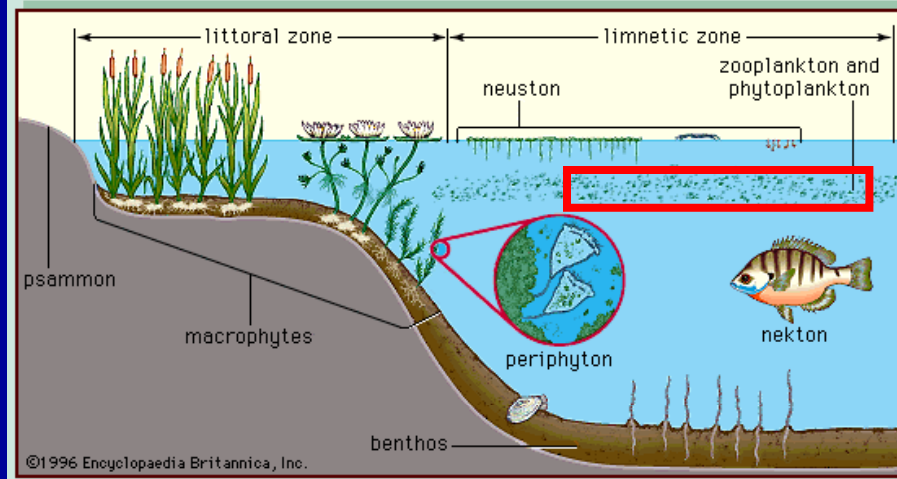
itd.

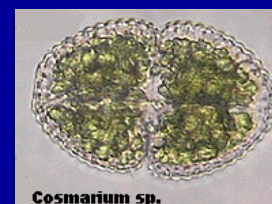
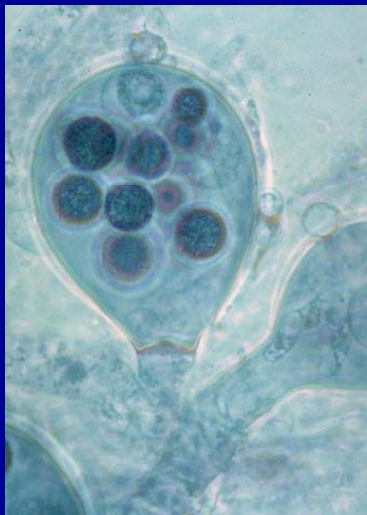
U zavisnosti od prirode problema koji se ispituje zavisi koje akvatične zajednice će biti ispitivane i koje tehnike će biti primenjene pri tim ispitivanjima:

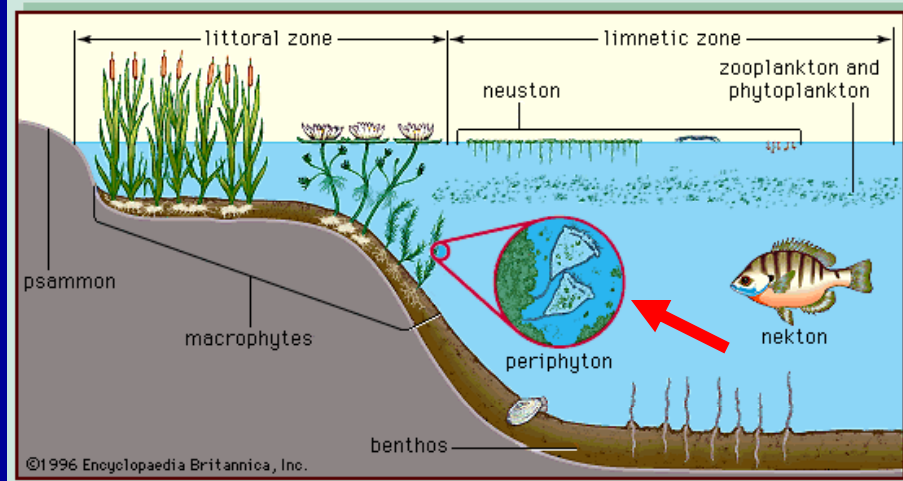
Plankton

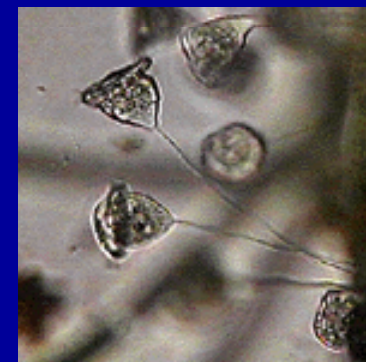
- zajednica bakterija (bakterioplankton),
- akvatičnih gljiva,
- algi (fitoplankton) i
- životinjskih organizama (zooplankton) koje obično **LEBDE** kao nepokretni ili nedovoljno pokretni da savladaju vodeni tok

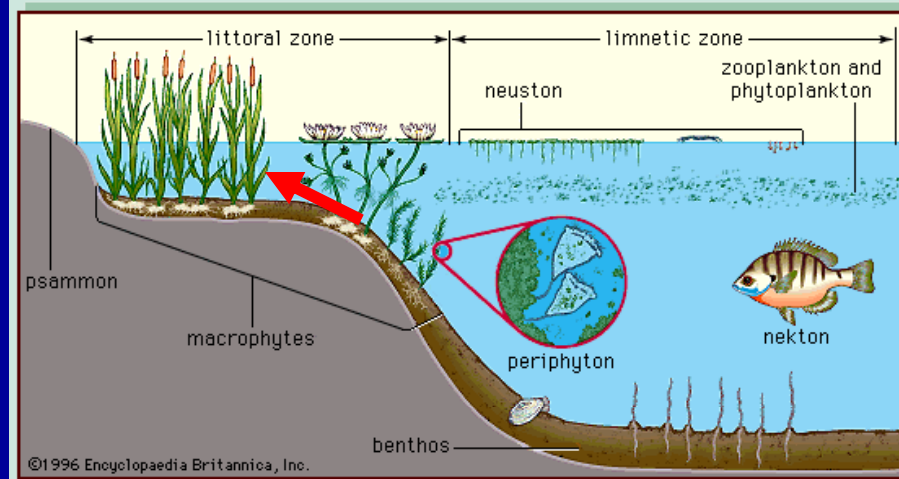
Perifiton

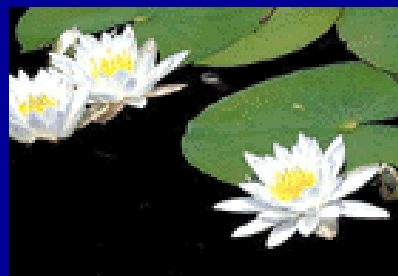
**zajednica
mikroskopskih biljaka,
životinja, gljiva i
bakterija koje žive na
površinama (epifitno)
krupnijih biljaka ili
predmeta u vodi;**

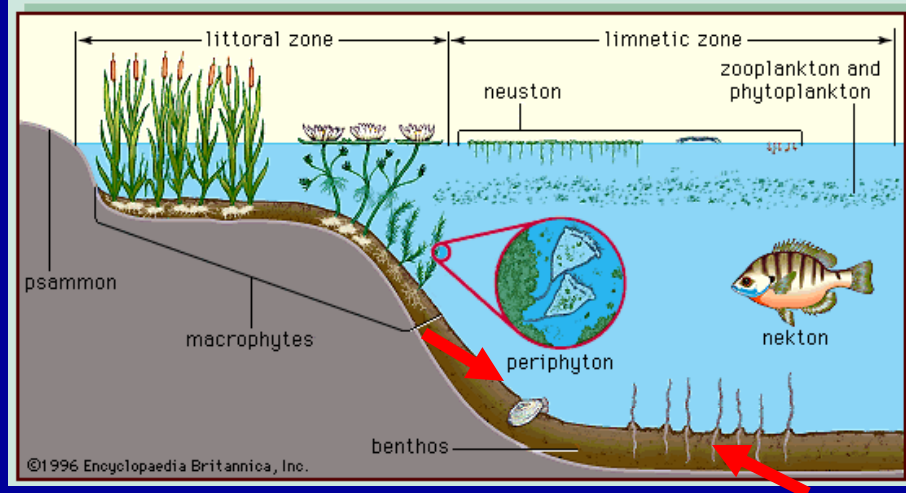
Makrofiton

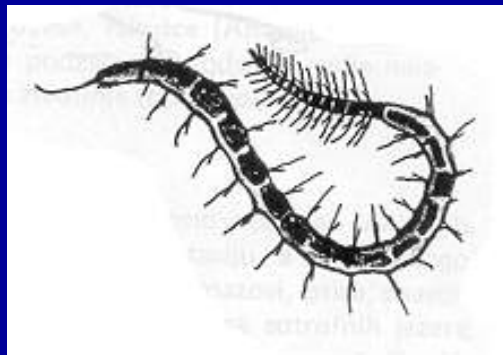
krupne (makroskopske) biljke svih tipova koje su pričvršćene za dno (bentosne) a mogu biti slobodno lebdeće, potpuno ili delimično uronjene u vodu;

Fauna dna

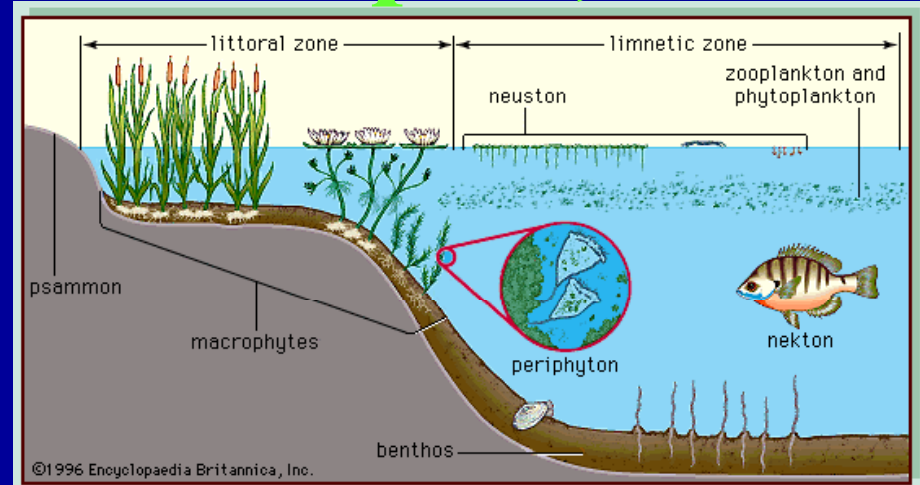

Beskičmenjaci
makroskopskih veličina,
koji uglavnom žive na ili
u dnu (pljosnati i
prstenasti crvi, mekušci,
rakovi i insekti);

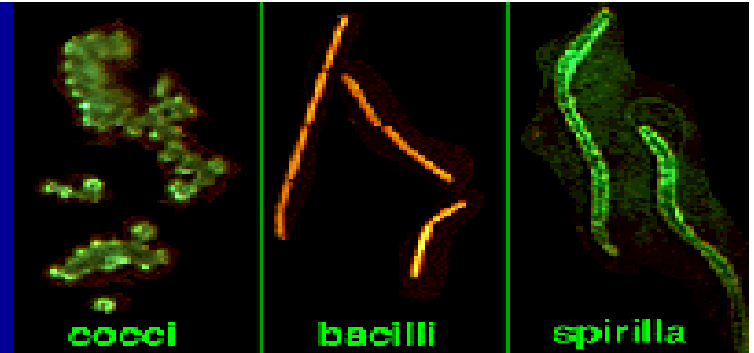
Ribe, vodozemci, vodeni reptili, ptice i sisari

Organizmi površinskih
voda ili povezani sa njima,
takođe mogu biti izloženi
(direktno ili indirektno)
zagađenjima i mogu se
koristiti u monitoringu
toksičnih supstanci ili
dugotrajnih promena u
kvalitetu vode.

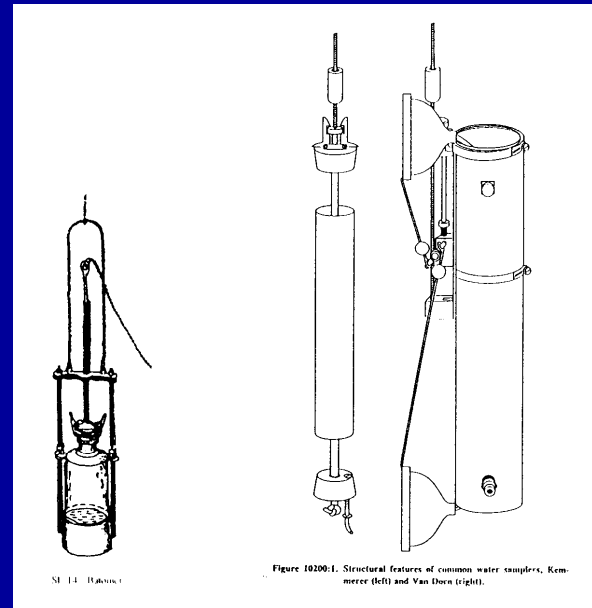
PLANKTON

Bakterioplankton

▪ Istraživanje bakterioplanktona u vodama obuhvata izučavanje autohtonih i alohtonih bakterija svih metaboličkih tipova, kao i povezivanje dobijenih rezultata s ekološkim uslovima sredine, posebno organskim opterećenjem alohtone prirode.

▪ Uzorci za bakteriološka ispitivanja voda sakupljaju se na terenu, pod aseptičkim uslovima.

Obrada uzoraka vrši se u mikrobiološkim laboratorijama odmah nakon najbržeg transporta (do 6 sati od uzorkovanja, a samo po potrebi do 24 sata pri adekvatnom transportu)

Pri ispitivanju se mogu koristiti:

DIREKTNE METODE

bakteriološka filtracija

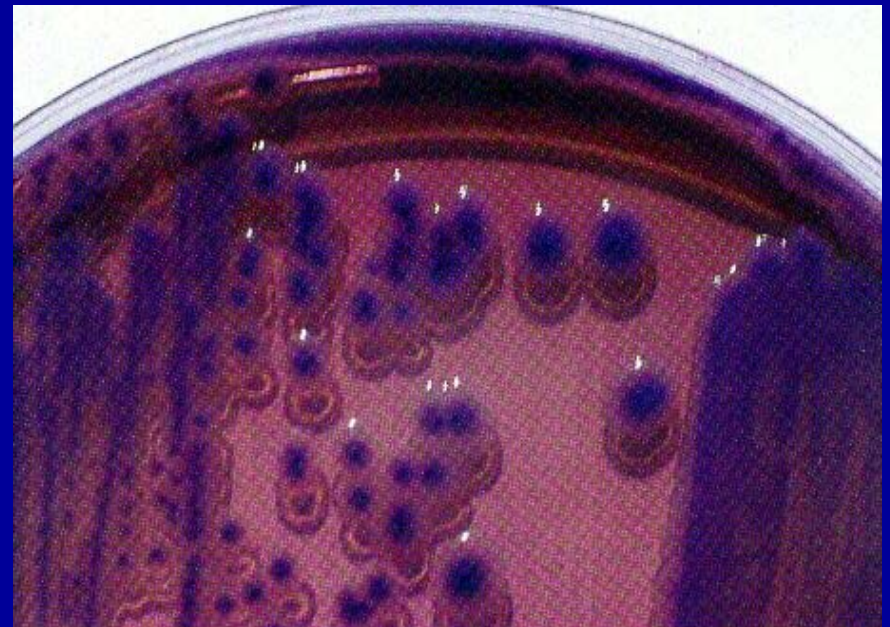
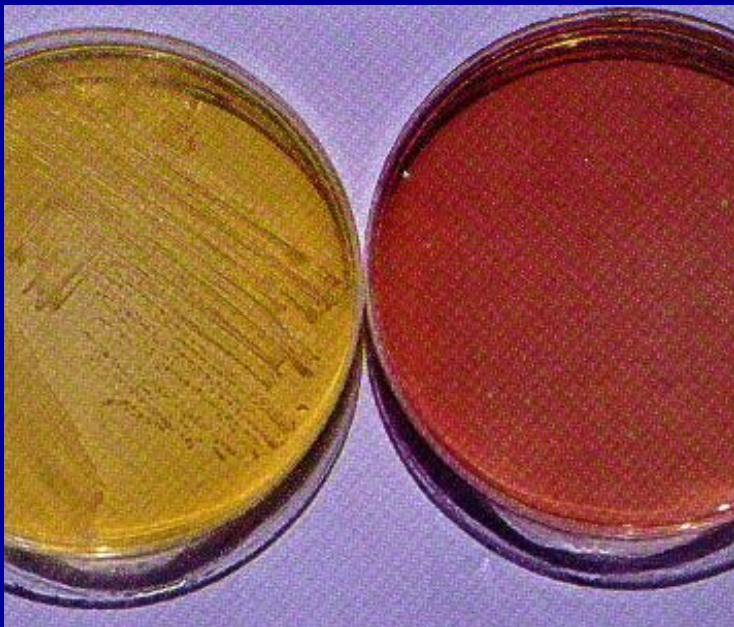
INDIREKTNE METODE

zasejavanje na hranljive podloge

Istraživanja bakterioplanktona u vodi se mogu vršiti sa različitih aspekata:

ekološki aspekt

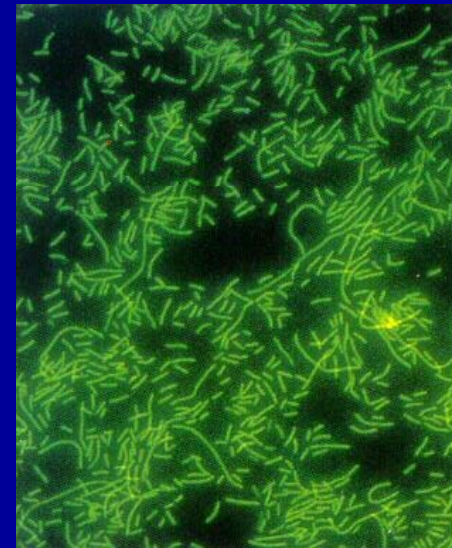
sanitarni aspekt

ekološki aspekt

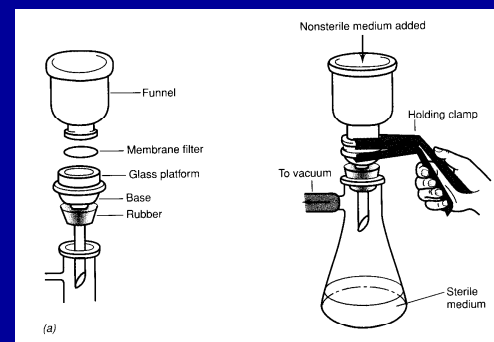
ukazuje na:

- opterećenost vode organskim materijama;
- tip organskog opterećenja;
- sposobnost autopurifikacije vode.

na osnovu čega se može vršiti kategorizacija vode:

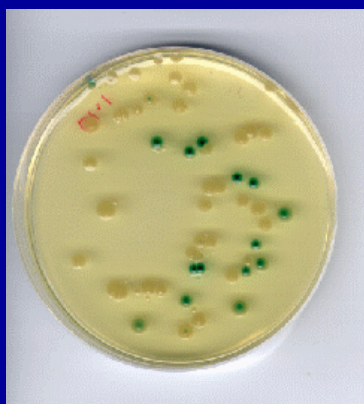
KVALITET VODE NA OSNOVU UKUPNE BROJNOSTI BAKTERIOPLANKTONA (Ambrazene, 1976)

Ukupan broj bakterija ($10^6 / \text{cm}^3$)	Karakteristike vode (uslovno)
-	maksimalno čista
3.5	čista
6.0	slabo zagađena
10	umereno zagađena
≤ 20	veoma zagađena
≥ 20	prljava

Klasifikacija vode na osnovu brojnosti organotrofnih bakterija (Kohl, 1975.)

BROJ SAPROFITNIH BAKTERIJA U ml VODE	KLASA VODE
< 500	I
500 - 1000	I - II
1000 - 10 000	II
10 000 - 50 000	II - III
50 000 - 100 000	III
100 000 - 750 000	III-IV
>750 000	IV

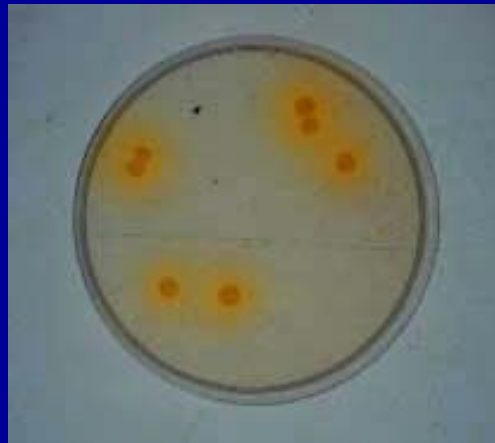
Sposobnost samoprečišćavanja vode (FO/H)

VREDNOST INDEKSA FO/H	SPOSOBNOST SAMOPREČIŠĆAVANJA VODE
< 1	slaba
≥ 1	zadovoljavajuća
> 10	dobra

Zastupljenost i brojnost različitih fizioloških grupa bakterija:

proteolitskih
lipolitskih
saharolitskih
amilolitskih
oksidatora nafte
oksidatora fenola

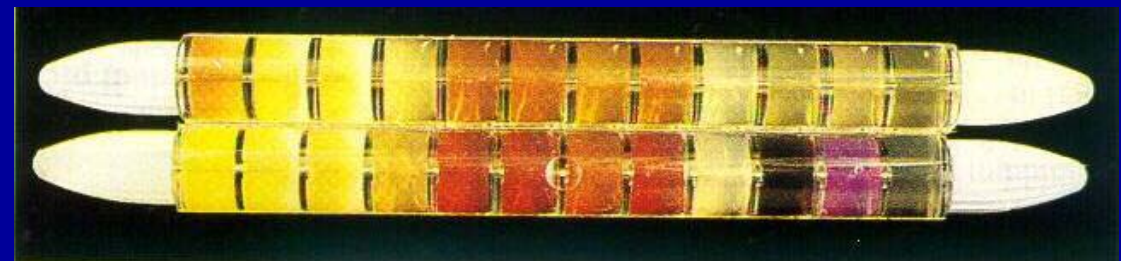
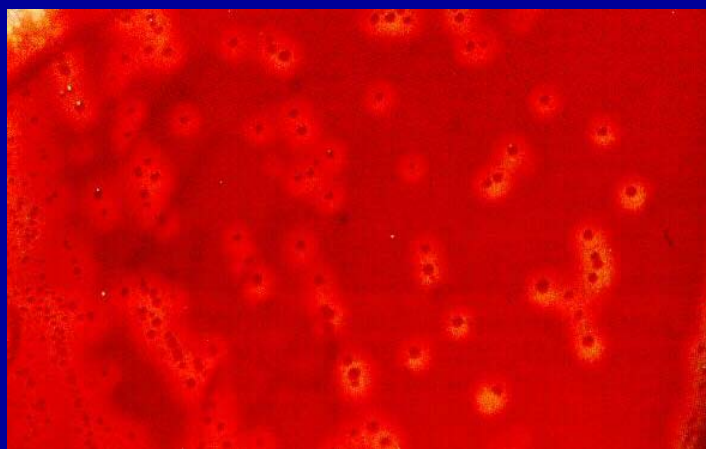

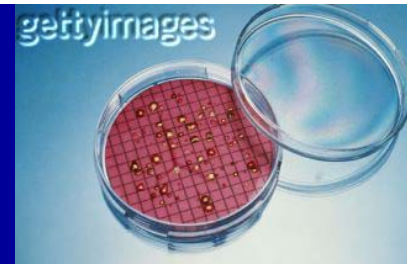
amonifikatora
nitrifikatora
denitrifikatora
desulfifikatora
itd

ukazuju na tip i intenzitet organskog zagađenja vode

sanitarni aspekt

- ukazuje na higijensku ispravnost vode

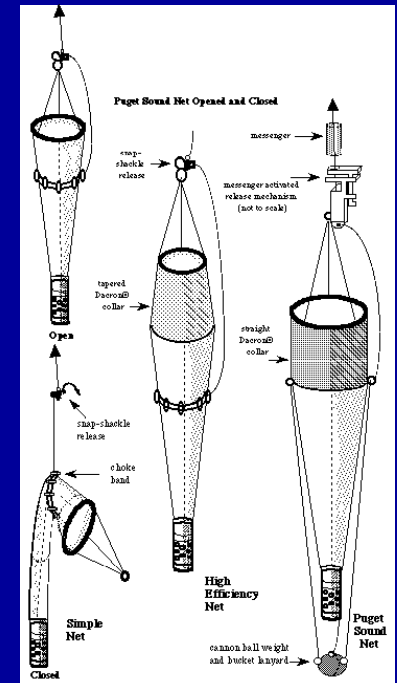
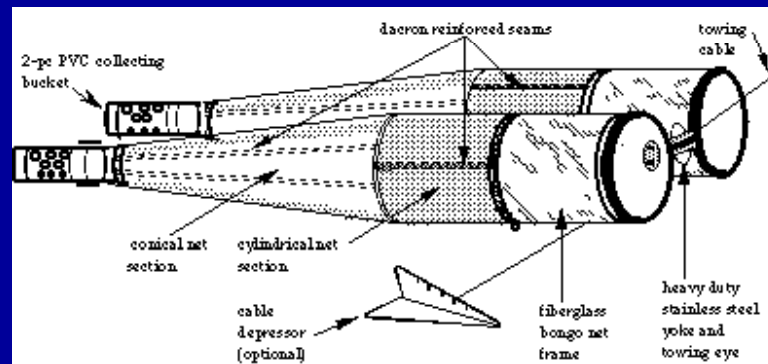
Zagađenost vode na osnovu zastupljenosti fekalnih koliformnih bakterija (Kavka, 1994)

FK (<i>Escherichia coli</i>) (broj kol./cm ³ vode)	fekalno zagađenje vode
1-10	vrlo slabo zagađena
10-10 ²	slabo zagađena
10 ² -10 ³	umereno zagađena
10 ³ -5·10 ³	zagađena
5·10 ³ -10 ⁴	vrlo zagađena
10 ⁴ -10 ⁵	visoko zagađena
>-10 ⁵	maksimalno zagađena

PLANKTON

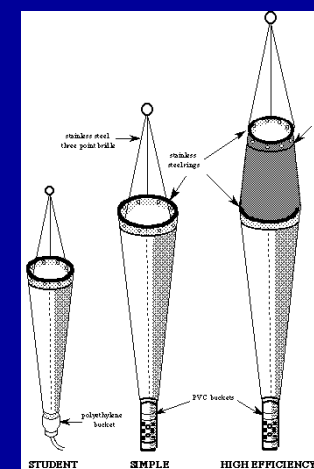
fito- i zooplankton

- Uzorci za ispitivanje fito- i zooplanktona sakupljaju se na terenu.
- Veličina uzorka zavisi od tipa vode i broja uzoraka.

PLANKTON fito- i zooplankton

▪ Filtriranjem uzorka kroz mrežice sa različitom veličinom pora vrši se koncentrovanje uzorka i razdvajanje različitih (po veličini) grupa fito- i zooplanktona.

Karakteristike najčešće korišćenih planktonskih mrežica

Oznaka Svile	Veličina pora (μm)	Približna rel. veličina otvorene površ (%)	Klasifikacija
000	1024	58	Najkrupniji zooplankton i ihtioplankton
00	752	54	Krupniji zooplankton i ihtioplankton
0	569	50	Krupan zooplankton i ihtioplankton
2	366	46	Krupniji mikroskopski račići
6	239	44	Mikroskopski račići
10	158	45	Mikroskopski račići i većina rotatorije
20	76	45	Sitniji fito- i zooplankton
25	64	33	Nanoplankton

Uzorci voda koje su siromašne planktonskim organizmima mogu se koncentrovati pre laboratorijskih analiza. U te svrhe koriste se postupci:

- **sedimentacije,**
- **membranske filtracije (dijametar pora $0.45 \mu\text{m}$) i**
- **centrifugiranja (1000 g /20 min).**

U daljem postupku uzorci se pregledaju mikroskopiranjem određene zapremine uzorka.

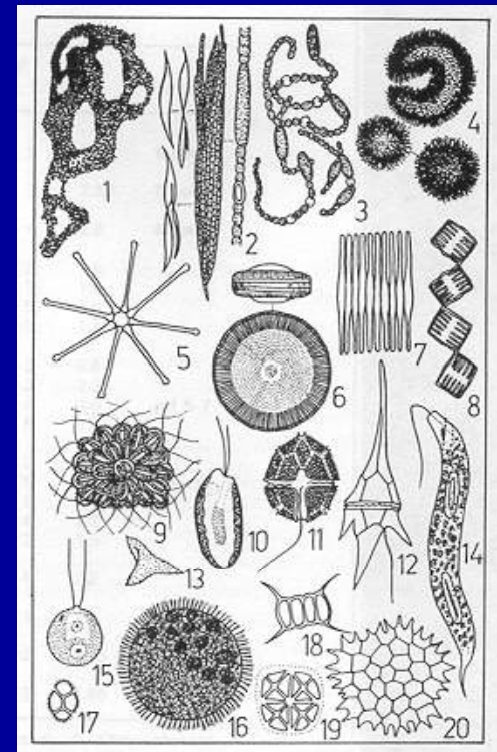
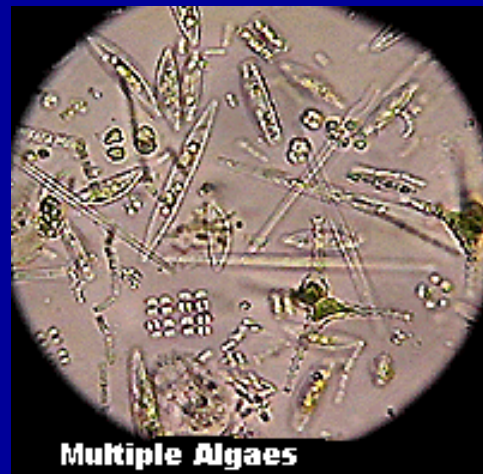

Koncentrovani uzorci se mogu odmah ispitivati (živi), ili fiksirati do ispitivanja.

Za fiksiranje uzoraka može se koristiti:

- **Lugolov rastvor (0.3%);**
  - **formalin (4%);**
  - **merthiolate (3.6%);**
  - **alkohol (1:1);**
  - **gluteraldehid (1-2%), ili 95%**
-
- **Konzerviranje uzoraka zooplanktona je bolje vršiti u 70% alkoholu ili u 5% formalinu.**

▪ **Kvalitativne metode su povezane sa taksonomskim sastavom zajednica u zonama različite zagađenosti, dok su kvantitativne metode povezane sa strukturom zajednice, pri čemu se koriste pokazatelji razlika, sličnosti i numerički pokazatelji saprobnosti.**

Procena saprobnosti vode zahteva determinaciju indikatorskih organizama

Jedna od najčešće primenjivanih bioloških metoda za procenu stanja vode je

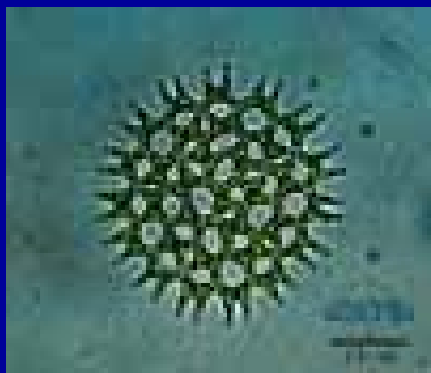
saprobni sistem po Pantle-Buck-u (1955)

koji podrazumeva:

- determinaciju prisutnih vrsta zoo- i fitoplanktona**
- određivanje njihove relativne učestalosti (1, 3, 5)**
- pripisivanje indikatorske (tablične) vrednosti**

Na osnovu izračunate vrednosti indeksa saprobnosti, dobija se stepen saprobnosti vode:

INDEKS SAPROBNOSTI	STEPEN SAPROBNOSTI
1-1,5	oligosaprobni
1,5-2,5	β -mezosaprobni
2,5-3,5	α -mezosaprobni
3,5-4	polisaprobni

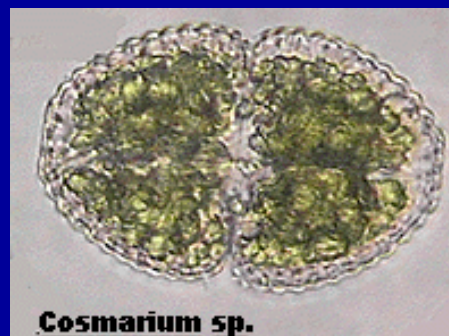
HLOROFIL

- **Koncentracija fotosintetskih pigmenata se koristi kao indikator biomase fitoplanktona, pošto sve zelene biljke sadrže hlorofil “a”, koji predstavlja 1-2% suve mase planktonskih alga.**

Za određivanje hlorofila “a” u fitoplanktonu postoji više metoda:

- **spektrofotometrijske,**
- **fluorometrijske i**
- **HPLC tehnike**

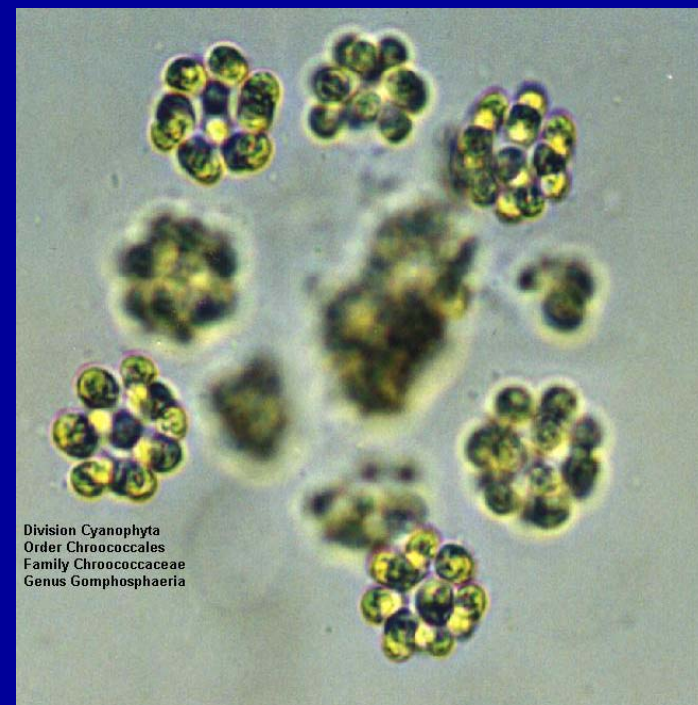

Cosmarium sp.

▪ Polazeći od činjenice da hlorofil “a” predstavlja u proseku 1.5% od suve algalne mase, **biomasa algi se može izračunati množenjem količine hlorofila “a” faktorom 67.**

Osim hlorofila “a”, biomasa planktona u vodi može se odrediti i preko :

- ćelijskog volumena,
- gravimetrijskim metodama i
- merenjem ATP u planktonu.

STEPEN TROFIČNOSTI AKVATIČNOG EKOSISTEMA U ODNOSU NA KONCENTRACIJU HLOROFILA “a”

Stepen trofičnosti vode	Koncentracija hlorofila “a” (mg/m ³)
0 atrofičan	0
1 ultra-oligotrofičan	<1
2 oligotrofičan	1-3
3 oligo-mezotrofičan	3-10
4 mezotrofičan	10-20
5 mezo-eutrofičan	20-50
6 eutrofičan	50-100
7 eu-politrofičan	100-200
8 politrofičan	200-800
9 hipertrofičan	>800

METABOLIČKA AKTIVNOST

Fiziološki uslovi i spektar bioloških interakcija akvatičnih organizama mogu biti indikatori u proceni stanja voda.

U tu svrhu danas se koriste metode merenja metaboličkih procesa kao što su:

- fotosinteza
- produktivnost
- fiksacija azota
- respiracija
- transport elektrona
kao i

**određivanje različitih enzimskih aktivnosti
(npr. dehidrogenazne, fosfatazne...)
kao indikatora biohemijske aktivnosti organizama u vodi.**

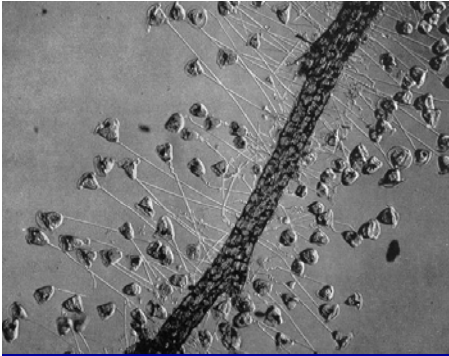

**Ovi podaci omogućavaju bolje razumevanje
složene prirode akvatičnih ekosistema.**

Kategorizacija opterećenosti vode organskim materijama izvršene na osnovu IFA vode ($\mu\text{mol/s/dm pNP}$), Matavulj, 1988.

IFA	Kategorija	Osobina vode	Kohl, 1975
ispod 0.01	I A	maksimalno čista	I
0.01-0.10	I B	veoma čista	
0.10-0.25	I-II	čista	
0.25-0.50	II A	zadovoljav. čista	
0.50-1.00	II B	slabo zagađena	
1.00-2.50	II-III	umereno zagađena	II
2.50-5.00	III A	zagađena	III
5.00-7.50	III B	veoma zagađena	
7.50-10.00	III-IV	prljava	
10.00-15.00	IV A	veoma prljava	IV
iznad 15.00	IV B	maksimalno prljava	

PERIFITON

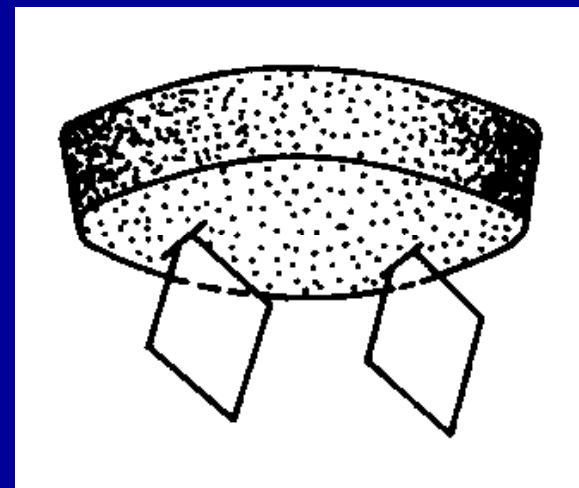

- Upotreba perifitona u proceni kvaliteta voda često je ograničena nepostojanjem objekata za njihovo pričvršćivanje, ali i teškoćama u dobijanju reprezentativnih uzoraka.
- U tom smislu, pribegava se primeni veštačkih površina koje će mikroorganizmi obrastati, što se često primenjuje za ispitivanje gvožđe- i mangan-oksidišućih mikroorganizama u vodama (podzemnim i površinskim) za vodosnabdevanje.

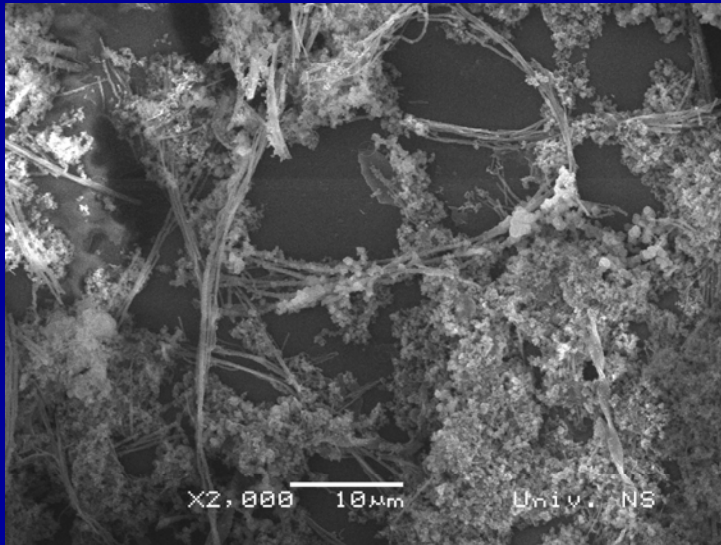
Kao veštački supstrat najčešće se koriste predmetna stakla, pri čemu dužina ekspozicije zavisi od tipa vode.

Kolonizacija po pravilu zahteva vreme 1-2 nedelje

(pri čemu se optimalno vreme za kolonizaciju određuje eksperimentalno u toku 6 nedelja).

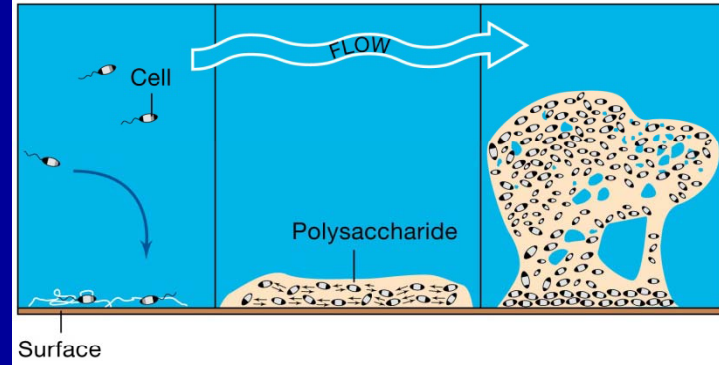

BIOFILM

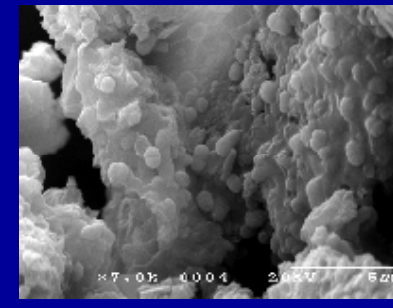
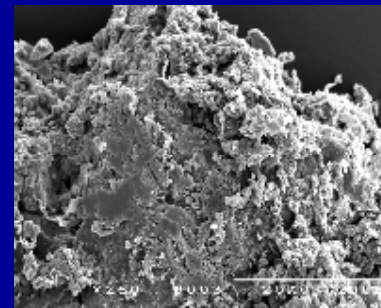
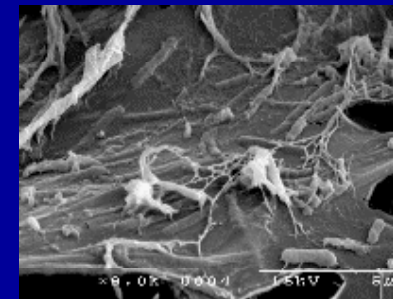
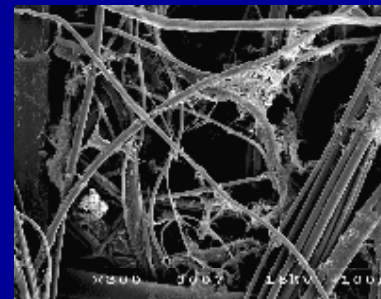
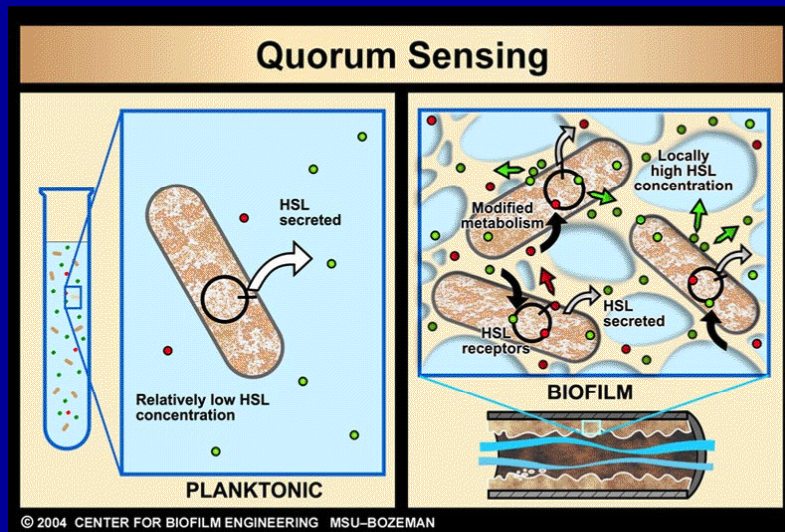

SEM: niti gvožđe-oksidujućih bakterija - obraštaja u podzemnim vodama

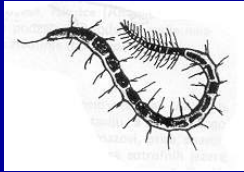
Attachment	Colonization	Development
(adhesion of a few cells to a suitable solid surface)	(intercellular communication, growth and polysaccharide formation)	(more growth and polysaccharide)

Planktonski i združeni rast bakterija u biofilmu

Fauna dna

Determinacija do vrste se izvodi samo za najkarakterističnije predstavnike makrozoobentosa, a oni su svrstani u 16 grupa.

Od tih 16 grupa, 6 su veoma osetljive na organsko opterećenje, imaju status ključnih grupa i iščezavaju sledećim redosledom:

Plecoptera

Ephemeroptera

Trichoptera

Gammarus

Aselus

Tubificidae / Chironomidae

na osnovu njihovog

prisustva / odsustva i zastupljenosti

se određuje **Trent biotički indeks**

Kvalitet vode određen preko Trent biotičkog indeksa uključuje izračunavanje INDEKSA DIVERZITETA na osnovu:

- udela iste vrste u uzorku
- broja vrsta u uzorku
- broja jedinki iste vrste
- ukupnog broja jedinki

Trent biotički indeks	X	IX	VIII	VII	VI	V	IV	III	II	I
Stepen saprobnosti	χ	$\chi-o$	o	$o-\beta$	β	$\beta-\alpha$	α	$\alpha-p$	p	$p-d$
Klasa boniteta	I			I-II	II	II-III	III	III-IV	IV	van klase

Analizom faune dna se, preko indeksa saprobnosti, može odrediti stepen saprobnosti, koji ukazuje na kvalitet vode:

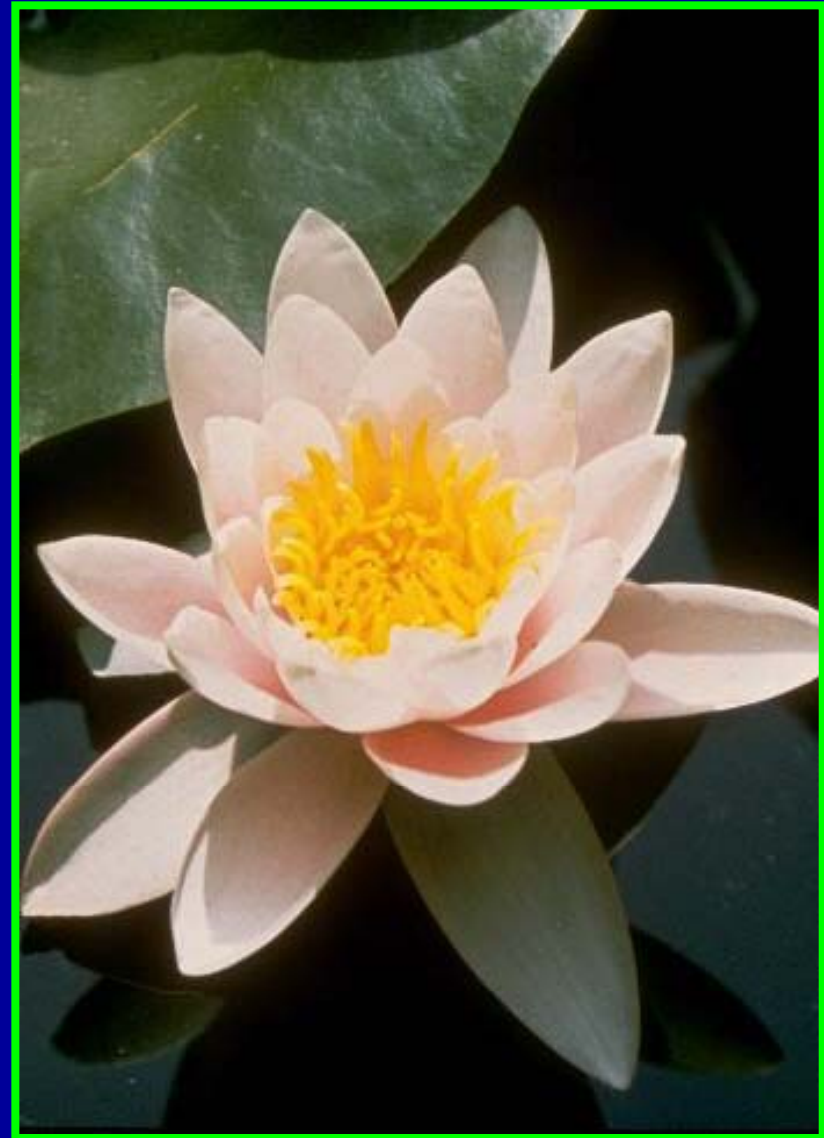
Skala saprobnog sistema po Pantle-Buck-u

indeks saprobnosti	1,0-1,5	1,5-2,5	2,5-3,5	3,5-4
stepen saprobnosti	0	β	α	p
klasa boniteta	I	II	III	IV

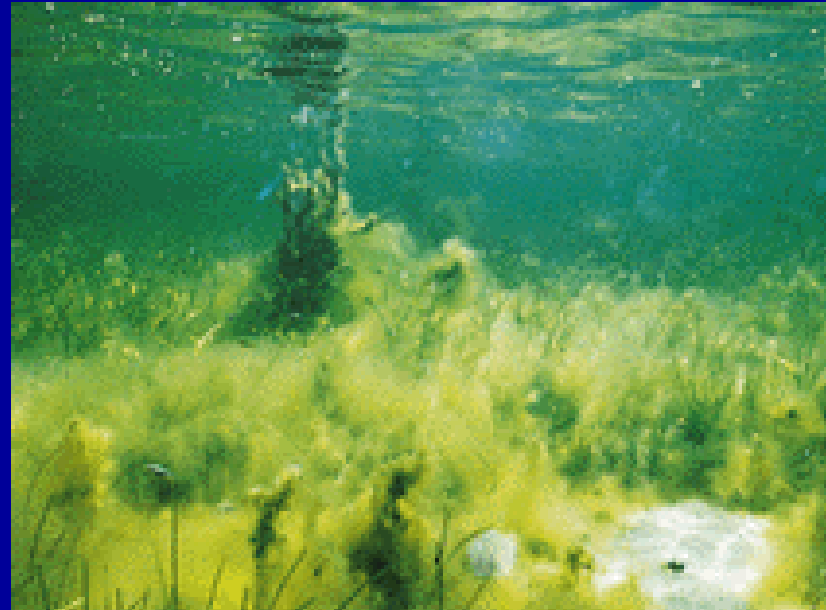
MAKROFITON

Makrofiton se sastoji od **akvatičnih vaskularnih biljaka-cvetnica**, ali uključuje i **vodene mahovine, paprati i makroalge.**

Kao i svi primarni producenti i ove biljke reaguju na kvalitet vode u kojoj rastu, pa su **dobri bioindikator stanja površinskih voda.**

negativna uloga vodenih makrofita ogleda se u zarastanju vodenog okna, smanjivanju protoka i prosvetljenosti vodenog biotopa, a samim tim i narušavanju osnovnih ekoloških odlika.

pozitivna uloga ogleda se u značaju koji makrofite imaju, obzirom na dokazano

antieroziono, antitermičko, baktericidno i fitofiltraciono dejstvo.

One iz vode apsorbuju razne

- **toksične materije,**
- **fiziološki aktivne materije**

(npr. fenol, soli teških metala, pesticide, naftu i dr.),

-akumuliraju znatne količine nekih metala

(mangan, nikel, bakar, gvožđe, molibden, stroncijum, barijum...),

pa mogu poslužiti kao “biosundri”.

MAKROFITON

- Svaka biljna vrsta je specifična, pa zato vrsta i može, kao i biljna zajednica u celini, da posluži kao odličan bioindikator.

- redovno kartiranje vegetacije,
  - populaciona istraživanja, kao i
  - ispitivanje produktivnosti
- su svakako neophodna kontrola.

Pravilna kontrola ukazuje na povremene potrebe iznošenja biomase makrofitne vegetacije, što daje pozitivne rezultate u

- smanjenju zagađenosti i
- kontroli eutrofizacije voda,

naročito u jezerima i veštačkim akumulacijama, pa i akumulacijama za vodosnabdevanje.

IHTIOFAUNA

Ribe pripadaju nektonskim organizmima voda, sa nizom

adaptacija na:

- gustinu vode
- kretanje vode
- podlogu
- svetlost
- temperaturu
- koncentraciju soli
- rastvorene gasove

i specijacija po:

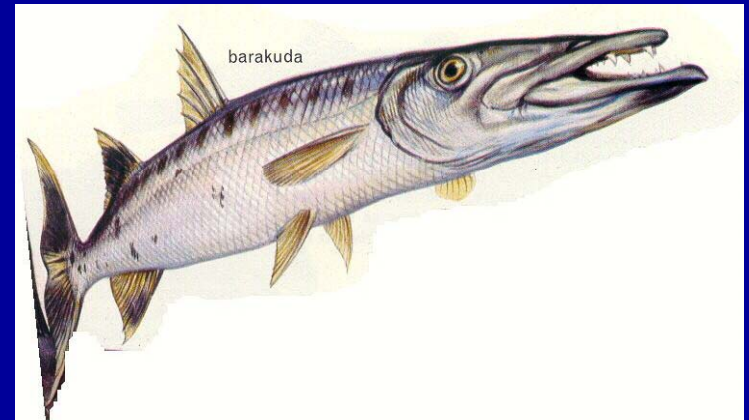
- razmnožavanju
- rastu
- ishrani
- migracijama,
itd.

Zbog svega toga, kao i zbog :

- dugovečnosti i
- sposobnosti da vrše bioakumulacije

ribe, kao jedna od krajnjih karika u lancima ishrane akvatičnih ekosistema, su veoma pouzdani

**bioindikatori dugotrajnijeg
kvaliteta vode**

RIBE - uzorkovanje

elektroribolov

**akumulatorski ili
benzinski
aparati za elektroribolov**

ribolov mrežama

mobilni alati:

ploveće mreže

povlačne mreže

podizujuće mreže

opkoljavajuće mreže

stacionarni alati:

vrške (bubnjevi)

BIOLOŠKI MONITORING VODA

Zadatak biomonitoringa voda je da stvori uslove ne samo za sagledavanje trenutnog stanja, nego i za ocenu tendencija promena u vremenu i prostoru, pri čemu upravo živi svet u vodi predstavlja idealne indikatore.

Na taj način stvaraju se uslovi za dugotrajniju racionalnu eksploataciju vode i blagovremeno preduzimanje mera na sprečavanju posledica nepovoljnih tendencija.

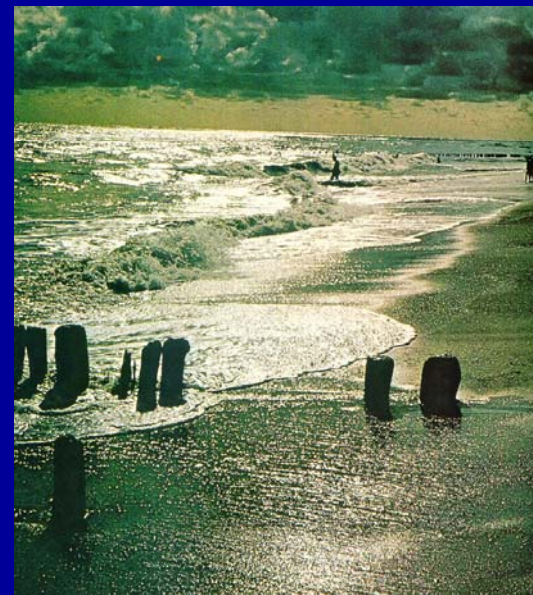
ne postoji univerzalni metod biomonitoringa

**za svaku oblast, koja predstavlja prirodnu
biogeografsku celinu (EKOREGION),
treba razviti postupke koji će poštovati
posebnosti svake teritorije**

pri čemu

**sve procedure biomonitoringa treba da se zasnivaju
na istim principima, da bi rezultati bili uporedivi**

**Raniji prilaz zaštiti
voda oslanjao se na lokalne
fenomene zagađenja i na
upravljanje pojedinim
komponentama zagađenja.**

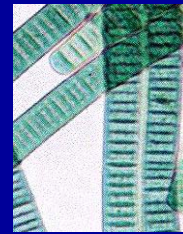
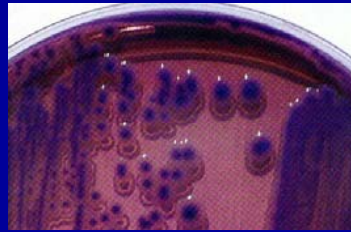
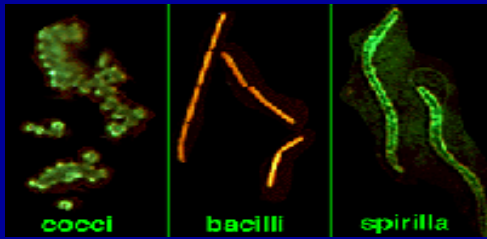
**Da bi se sačuvao funkcionalni integritet akvatičnog
sistema neophodno je utvrditi ekosistemske ciljeve, tj.
željeno stanje datog ekosistema pomoću serije parametara,
vodeći računa o ekološkim karakteristikama
i korišćenju voda.**

**upravo zbog toga i
OKVIRNA DIREKTIVA O VODAMA EVROPSKE UNIJE
definiše**

VODNO PODRUČJE

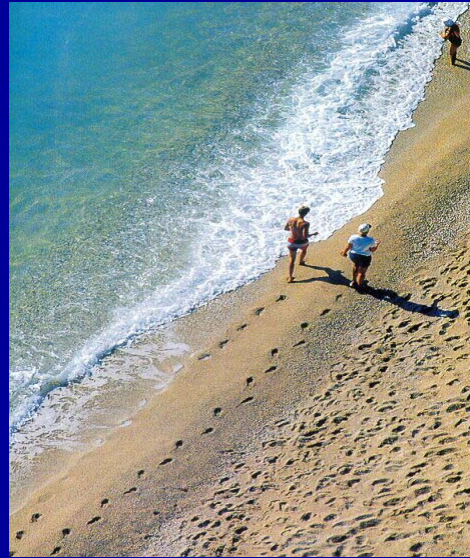
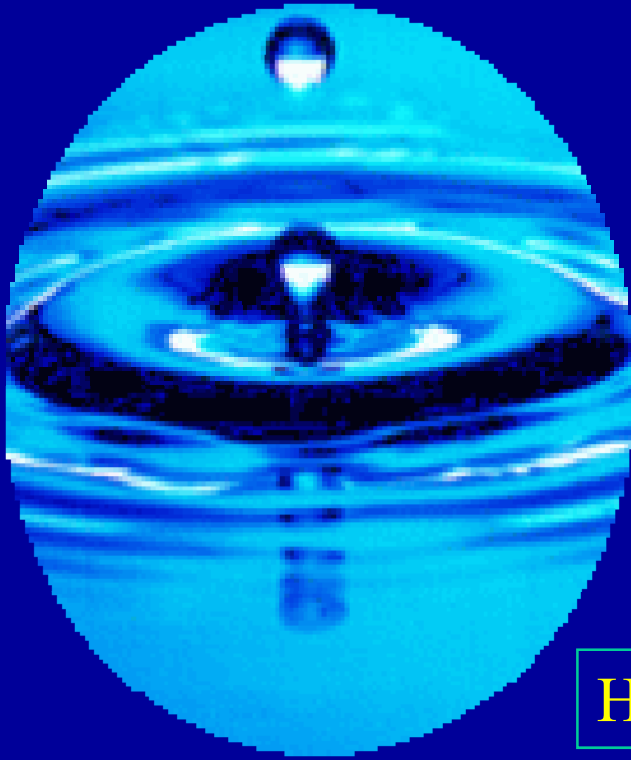
**a tamo gde rečni sliv pokriva više od jedne zemlje,
rečni sliv se priključuje**

MEĐUNARODNOM VODNOM PODRUČJU

**konstantnim prikupljanjem podataka biomonitoringa
i njihovim stalnim inoviranjem,
kako je to predviđeno OKVIRNOM DIREKTIVOM O
VODAMA EVROPSKE UNIJE
MOGLI BI SE POSTIĆI ŽELJENI REZULTATI**

HVALA NA PAŽNJI

